

Сәдібекова А. С., 2-курс
Ғылыми жетекшісі: Байжанов М. М., Phd бағдарламасы бойынша
докторанты
(әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПРОКУРАТУРА ОРГАНДАРЫНЫҢ ӨЗАРА ҚҰҚЫҚТЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУДЕГІ АЛАТЫН РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алған сәттен халықаралық құқықтық қатынастардың дербес субъектісі ретінде қылмыспен бірлесіп күресу және сондай-ақ қылмыстық істер бойынша өзара құқықтық көмек көрсету аясында халықаралық келісімдер жасау қажеттілігі туындады.

ҚР прокуратура органы халықаралық шарттар мен ұлттық заң бойынша қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету, қылмыскерлерді ұстап беру және сондай-ақ сотталған тұлғаларды жазасын ары қарай өтеу үшін беру туралы мәселелерді шешуде біздің еліміздің өкілетті органы болып табылады.

Прокуратура органдарының мемлекеттік билік жүйесіндегі алатын орны әртүрлі елдерде әркелкі. Шет мемлекеттердің заңдарына талдау жасай отырып унитарлы мемлекеттердің төрт тобын бөліп көрсетуге болады:

- 1) прокуратура елдің әділет министрлігінің құрамына енетін елдер (Франция, Польша, Япония);
- 2) прокуратура елдің сот жүйесінің құрамына еніп (магистратура) сот құрамында болатын елдер (Испания, Италия);
- 3) прокуратура органы жоқ елдер (Великобритания);
- 4) прокуратура жеке құқықтық институт ретінде құрылып елдің парламентіне немесе президентіне есеп беретін елдер (КНР, КНДР және ТМД бірқатар елдері)¹.

Бас прокуратура мен оның өкілеттіктерін әділет министрлігіне беру АҚШ тәжірибесінен алынған. Дегенмен, Құрама штаттарда прокуратураның атқаратын функциялары ауқымды. Америкалық прокурор — прокурордың негізгі міндеттерімен қатар азаматтық және қылмыстық істер бойынша сотта атқару билігінің атынан өкілдік етумен, қарсы барлау қызметімен, саяси полиция қызметін, түрме және иммигранттар мәселелерімен де айналысады. Ол АҚШ президентінің қылмыстық саясат жөніндегі кеңесшісі, үкіметтің заң кеңесшісі қызметін атқарады.

Прокуратураның отаны болып есептелетін Францияда — прокурор толығымен тәуелсіз, ерекше фигура. Мемлекеттің мүддесін білдіре отырып, прокурор сот процесінде бір тараптың мүддесін білдірмейді, ол Республика атынан айыптауды жүзеге асырады. Прокурорды судьяны немесе алқа билерді ауыстыру сияқты ауыстыруға болмайды.

Сонымен, байқап отырғанымыздай, прокуратураның қызметі әрбір елдің салт-дәстүріне, мәдениетіне, тарихына байланысты ерекшеленеді.

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік билік атқару, заң шығару, сот билігіне бөліну қағидасы негізінде жүзеге асырылады. Биліктің бөліну теориясына сәйкес барлық мемлекеттік органдар биліктің белгілі бір тармағына жатқызылуы керек. Прокуратураны, оның құқықтық мәртебесін ескере отыра, биліктің белгілі бір тармағына жатқызу қиын².

Соңғы жылдары өзара құқықтық көмек көрсету саласындағы туындайтын қатынастарды реттейтін 37 арнайы екі жақты келісімдер мен көпжақты конвенциялардың арқасында қылмыспен бірлесіп күресудің тиімділігі артуда.

Еуропалық мемлекеттер тарапынан өзара екі жақтылық қағидасы негізінде іздеудегі тұлғаларды Қазақстанға экстрадициялау туралы оңтайлы шешімдер қабылданып отыр. Мысалы, өткен жылы, лауазымдық қылмыстар жасағандығы үшін іздестірілген ПМ есірткі саудасымен күрес Комитеті төрағасының орынбасары Исағалиевты Түркия мемлекеті ұстап берді. Адам өлтірді деп айыпталған Мәмбетовты Испания мемлекеті ұстап берді³. Дегенмен, еуропа елдерімен қылмыстық құқықтық мәселелер бойынша ынтымақтастықты жүзеге асыру осы елдермен шарттық құқықтық базаның жоқтығына байланысты мүмкін болмай отыр және еуропа елдері екі жақты шарттар жасауды қолайлап отырған жоқ. 1998 ж. Бас прокуратураның көтерген бастамасы бойынша ҚР Үкіметіне қылмыстық қудалауды жүзеге асыру мен қылмыскерлерді ұстап беру бойынша еуропалық конвенцияларға қосылу туралы мәселе көтерілді. (барлығы 11 конвенция).

Қазіргі уақытта Бас прокуратура басқа мемлекеттердің прокуратура органдарымен өзара ынтымақтастықты дамыту мен тығыз байланыс орнату мақсатында 1999 ж. прокурорлардың Халықаралық ассоциациясына мүше болды. Сонымен қатар, Бас прокурор ТМД қатысушы мемлекеттердің бас прокурорларының Үйлестіру кеңесінің мүшесі болып табылады. Сондай-ақ Бас прокуратура әртүрлі халықаралық ұйымдармен де ынтымақтастықты ұлғайтып отыр(БҰҰ).

2009 жылдың қарашасында Бас Прокуратураның Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетімен және ҚР Сыртқы істер министрлігінің Консулдық қызмет департаментімен бірлесіп Қазақстан Республикасының қылмыстық жауапкершілікке тартылған және жазасын шетелде өтеп жатқан азаматтары туралы деректер банкі құрылды. Бұл прокуратура органдарының ең үлкен жетістіктерінің бірі деп есептеймін.

Белгілі ресей ғалымы Г. В. Игнатенко көрсеткендей «Ресей Федерациясының прокуратура туралы» РФ Федералдық заңының 2 бабына сәйкес Ресей Федерациясының Бас прокуратурасы өзінің құзіреті шегінде басқа мемлекеттердің сәйкес органдарымен тікелей байланысты жүзеге асырады, РФ халықаралық шарттарын жасауға қатысады. Осыған орай, ҚР Бас прокуратурасының ҚР келісімдерінің сәйкес жобаларын жасауға құзіретін қарастыру ұсынылады⁴.

Халықаралық шарттардың осы тобын зерттеп жүрген Ресейлік ғалым Волженкина шарттардың мұндай түрлерін өзара теңестіру конституцияның нормаларына қайшы келеді деп есептейді⁵. Керісінше Т. Н. Москальков пен Н. Б. Слюсарь заң жүзінде өзара теңестірілгендіктен ведомствааралық деңгейде жасалғандығына қарамастан тең дәрежеде қолданылуы керек деп есептейді⁶. Дегенмен, менің ойымша Қазақстан Республикасының халықаралық шарттары оның мемлекет атынан, үкімет атынан не ведомствааралық органдар атынан жасалғанына қарамастан оны орындау міндеттілігі мен оны орындамағаны үшін жауапкершілік тек мемлекеттің еншісіне тиесілі⁷. Прокуратура органдары мен ішкі істер органдарының жасаған ведомствоаралық шарттары бірінші кезекте қылмыс жасады деп айыпталған тұлғалар мен сотталған тұлғалардың құқықтық жағдайына қатысты болғандықтан «ҚР халықаралық шарттары туралы» Заңына сәйкес міндетті түрде ратификацияланатын шарттар тізіміне кіретіндіктен тек мемлекет аралық шарттар нысанында жасалуы тиіс деп есептеймін.

Өз ойымды жинақтай келе, бұл мақалада сотталған тұлғалар мен қылмыс жасады деп айыпталған тұлғаларды аумағында қылмыс жасаған не азаматы болып табылатын елге беріп қылмыстық жазаның бұлжымастығы қағидасын жүзеге асырудағы прокуратура органдарының қызметін қазіргі заман талаптарына сай жетілдіру қажеттігін, осы саладағы қылмыстық құқық, қылмыстық іс-жүргізу, қылмыстық-атқару заңдарын ҚР жасаған, қосылған әртүрлі

денгейдегі халықаралық шарттармен халықаралық стандарттарға сәйкестендіру қажеттігін атап өткім келеді.

-
- ¹ **Конабаев О.** К вопросу о месте и роли прокуратуры в системе органов государственной власти Республики Казахстан // Место и роль прокуратуры в системе государственных органов Республики Казахстан и ее роль в защите прав человека и гражданина: Сб. мат-лов международ. науч.-практ. конф. — Алматы, 2002.
 - ² **Темирбулатов С. Г.** Прокуратура и обеспечение конституционной законности в Республике Казахстан // Зан және заман — Закон и время. — 1998.— № 5. — С. 28-29.
 - ³ **Мами К. А.** Казахстанская еженедельная газета «Панорама». 2011. №12.
 - ⁴ **Игнатенко Г. В., Тиунов О. М.** Международное право: Учебн. — М., 1976. — С. 253.
 - ⁵ **Волженкина В. М.** Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учеб. пос. — СПб., 1999. — С. 6-9.
 - ⁶ **Москалькова Т. Н., Слюсарь И. Б.** Сборник соглашений МВД России. — М., 1996. — С. 4.
 - ⁷ **Акпарова Р. Н.** Практика реализации международных договоров Республики Казахстан по оказанию правовой помощи по уголовным делам: Дис. ... канд. юрид. наук. — Алматы, 2002. — С. 64.